

RECENZE

L. CANFORA, *Noi e gli antichi*, Milano – Rizzoli 2002, stran 166.

Ústřední myšlenku Canforovy nové publikace, určené širší odborné veřejnosti, vystihuje její podtitul: „Proč je studium Řeků a Římanů prospěšné modernímu myšlení“. Znalci obsáhlého Canforova díla (a nemáme tu na mysli pouze Canforovo bádání o dějinách řecké literatury, nýbrž i celou řadu různých úvah historicko-filologického či kulturně-politického zaměření) vědí, že L. Canfora se nikdy nedívá na svět antických Řeků jako na svět oddělený od našeho, a tak nás ani příliš nepřekvapí, když na přebalu knihy čteme, že „abychom pochopili naši kulturu i sebe samotné, je třeba se zamyslet jednak nad tím, co nás s antickými Řeky a Římany spojuje, ale také nad tím, co nás od nich rozděluje“. Jak víme, existuje velmi mnoho prací o tom, co máme s antikou společné v oblasti jazyka, historie, filozofie atd. atd., L. Canforovi se však v předkládané knize jeví daleko produktivnější právě úvahy o rozdílech mezi naším světem a světem antických Řeků a Římanů.

Kniha je rozdělena do dvou oddílů: po Úvodu na str. 5–10 následuje oddíl (str. 11–113), podle něhož byla celá kniha pojmenována, druhý oddíl, jenž tvoří závěrečnou část knihy (str. 115–145), je pak zamýšlením nad aktuálním stavem klasického vzdělávání v současné italské škole.

Ze základních tematických okruhů, kterým se autor věnuje v prvním oddíle, jmenujme především metodologii antických dějepisců, vztah mezi historiografií a pravdivostí a dále pohled na dějiny jakožto na „směsici“, na jakousi „velkou a rozbředlou“ řeku, která asimiluje a do sebe strhává ty nejrozmanitější kulturní tradice. Právě Thukýdídovy, Polybiovy či Ciceronovy úvahy nad smyslem dějepiscectví nám předávají znalosti – plodné podle autora ještě i v dnešní době – o neodlučitelnosti studované látky (v tomto případě dějepiscectví) od osobnosti historikovy.

Canfora upozorňuje na neustálou potřebu vracet se k minulosti, neboť „nové epochy a nová kulturní ovzduší kladou nové otázky“, a klasické dějepiscectví, byť tak vzdálené, nám odhaluje mnoho nového nejen o antickém světě, ale i o světě dnešním. Není náhodou, zkoumá-li autor v jedné z kapitol tohoto oddílu Marxovy pochybnosti o úloze otroctví v antice; vede ho to totiž k zamýšlení nad „novým otroctvím“ v současné epoše.

Ve druhém oddíle se L. Canfora staví velmi kriticky k současnému stavu výuky klasických jazyků, a to především řečtiny, kde podle autora stále leckde platí „tupé úsloví středověkých mnichů: Graecum est, non legitur“ (124). Podobně se tak děje i při výuce antických dějin, filozofie apod. Za velmi instruktivní považují v tomto oddíle krátkou kapitolu (117–120) O překládání, vyjadřující autorovo přesvědčení, že při výuce řečtiny a latině je třeba klást důraz především na překlad (u něhož Canfora mimo jiné velmi zdůrazňuje schopnost správné intuíce). „Ten, kdo se nevyvíčí v umění překládat z jednoho jazyka do jiného a znovu vyplňovat ta místa, kde se text odmlčel, navykne si, což je velmi nebezpečné, naslouchat pouze sobě samotnému“ (str. 120). Právě na řečtině a latině lze příkladně demonstrovat vzájemný vztah mezi „detailem“ a celkem; jen ten, kdo zná klasické jazyky (pro řečtinu to snad platí ještě více než pro latinu), dobře ví, že význam jednotlivého termínu – velmi často tvárný a mnohovýznamový – se objasňuje pouze tehdy, když čtenář intuitivně pochopí smysl celé věty. Věť pak důkladně porozumíme tehdy, pochopíme-li základ slov, z nichž je sestavena, a stejný vzájemný vztah vystupuje do popředí i při analýze celého souvislého textu a jednotlivých vět, z nichž je onen text složen. Když Canfora hovoří o intuíci, má tu na mysli intuíci vycházející z dlouhodobé překladatelské zkušenosti, kterou nelze zaměňovat s pouhým příležitostným luštěním hádanek či křížovek. V souvislosti s překládáním se autor zastavuje i u problematiky tlumočení fragmentů. Pro překlad antických textů platí podle Canforovy slova, jež napsal Ortega y Gasset (*Miseria e splendore della traduzione*, Sugarco, Milano 1984, III 86), že „každý jazyk představuje rozdílnou rovnici mezi ‚vysloveným‘ a ‚nevysloveným‘

a odtud pramení nesmírná potřeba překládání tkvějící v tom, jak vyjádřit v jednom jazyce to, o čem jiný jazyk mlčí“. Je na nás, abychom vydobyli z textu či fragmentu to, co je pod jeho povrchem, a k tomu je zapotřebí schopností oprávcích se o zkušenosti získané během dlouhých staletí.

Překládání – a to nejen z klasických jazyků – je podle Canfori jedním z nejzávažnějších úkolů školní výchovy, přitom se však v poslední době někteří školští „novátoři“ k této činnosti stavějí s velkou nedůvěrou (to jistě neplatí pouze o školství italském). Autor apeluje na to, aby byl ve školách důsledně udržován prostor na výuku klasických jazyků, a to nikoliv jen ve volitelné podobě; účelnost této výuky prý bývá v Itálii často některými ministry zpochybňována. Canfora vřele doporučuje číst již na středních školách bilingvní texty (zvl. v případě řečtiny), neboť hovořit o definitivní verzi překladu je často obližné – a s touto skutečností by měli být seznamováni i gymnaziální studenti.

S některými Canforovými vývody lze polemizovat, všichni se však s autorem zřejmě shodneme, když se zasazuje o intelektuální rozvoj studentů a tvrdí, že právě při výuce klasickým jazykům se získává určitá disciplína, bez níž nelze úspěšně vykonávat žádné povolání. Krize, v níž se současně školství nachází, vychází podle Canfori mimo jiné i z toho, že „většímu počtu studentů se nabízí méně“ – a totéž prý se děje i na univerzitách. „Opravdu naše společnost již nepotřebuje elitní školy v pravém smyslu toho slova?“, ptá se autor.

Mnoho učitelů klasických jazyků by jistě zaujaly Gramsciho argumenty pro obhajobu výuky klasických jazyků obsažené v kap. 5 (Šalebné reformy) a na str. 134nn. i Canforův postoj k nim. Kniha je uzavřena appendixem a tematickým i jmenným rejstříkem.

Jak jsme se pokusili ukázat, předložená publikace, k jejímuž sepsání vedlo autora zhoršování přístupu některých italských autorit k vzdělávacímu systému (během něhož je potlačováno humanitní vzdělávání), může být i pro nás nejen zajímavá, ale i instruktivní, třebaže nejde vždy o „objevy“, o nichž bychom přinejmenším nic netušili.

Dagmar Bartoňková

QUINTUS HORATIUS FLACCUS, *De arte poetica* – O umění básnickém. Z latinského originálu přeložila Dana Svobodová, k vydání připravila a odbornými komentáři opatřila Eva Stehlíková, Praha, Academia 2002, stran 87. ISBN 80-200-0988-4.

Horatiova básnická skladba *Ad Pisones*, List Pisonům *De arte poetica*, O umění básnickém, v základě jejichž poetologických zásad a návodů leží stará tradice řecké poetiky (Aristoteles) i rétoriky, bylo, jak známo, vzorem dokonalé formy i pozdějším dobám. Stejně jako k celkým sbírkám Listů a Satir se k této skladbě obracel středověk a poté humanismus, v české literatuře nalézáme nejčtenější ohlasy v písemnictví humanistickém a později u básníků národního obrození. Do češtiny byl list *De arte poetica* Horatiova *Poetika* poprvé přeložen Simeonem Karlem Macháčkem roku 1827, dosud poslední překlad byl z roku 1972, kdy *Poetika* vyšla v souboru celého českého Horatia s titulem „Vavřín a réva“. Překladaelem Listu Pisonům je zde Rudolf Mertlík (v knize není uveden).

Nejnovější překlad Dany Svobodové vychází v komentovaném zrcadlovém česko-latinském vydání. Latinský text je prepisem základního Schmidova teubnerského vydání z roku 1867 a přibliží k nové kritické edici Shackleton-Baileyho (1991). Poznámky a komentář k latinskému i českému textu zpracovala Eva Stehlíková, která je i autorkou doslovu „Slovo k Horatiově *Poetice*“ (str. 60–71). V doslovu je představen Horatius a celé jeho dílo, zvláštní pozornost pak Eva Stehlíková věnuje Listu Pisonům. Latinský text a překlad je v závěru knihy doprovázen také slovníky historických a mytologických postav, dále je podáno vysvětlení způsobu, jímž jsou transkribovány řecké a latinské názvy a vlastní jména a posléze zde má čtenář k dispozici přehled předchozích českých překladů Horatiovy *Poetiky*.

V překladatelčině předmluvě („Překládat Horatia“, str. 7–8) se dozvídáme, že Dana Svobodová zvolila poněkud volnější překlad s jasnou koncepcí – přiblížit Horatiův text dnešnímu čtenáři. Rozhodla se v případě Horatiovy *Poetiky* přidržet se úzu, kteří klasičtí filologové přijali na počátku 20. století k němuž se většinou kloní dodnes, totiž přízvukné nápodoby latinského časoměrného